

WAAROM HEEFT NEDERLAND GEEN MOOIE FONTEINEN?

DAT GAAT SNEL VERANDEREN!

In alle grote steden in het buitenland zijn imposante, beeldbepalende fonteinen te vinden. Nederland moet het doen met wat sproeiertjes en bedriegertjes. Hoe komt het dat het verleden ons als waterland geen fonteinen van enige betekenis heeft opgeleverd? En komt daarin de komende jaren verandering?

Tekst Peter Boorsma
Beeld iStockphoto, Paleis Het Loo,
Eleven Fountains

A

'Fontaine des Mers', Place de La Concorde Parijs

Tik 'fontein' en 'Nederland' in en Google leidt je naar de categorie 'Gebruikte fontein en waterpartijen' op Marktplaats

Waarom zijn er toch zo weinig mooie fontein in Nederland? In Zuid-Europese steden is op vrijwel ieder plein wel een fontein te vinden, de een nog mooier en imposanter dan de ander. Neem de Trevi-fontein in Rome, een stad die sowieso vol staat met prachtige waterwerken. Madrid en Berlijn hebben ieder hun Neptunes-fontein. Wat te denken van de rijkversierde fontein op de Place de La Concorde in Parijs. De Jet d'Eau is een belangrijk herkenningspunt van Genève. Ook de als nuchter bekend staande Scandinaviërs laten zich niet onbetuigd met de bombastische Gefion fontein in Kopenhagen en een fontein van achttien met hoog onder de naam 'God, de vader van de regenboog' in Stockholm. En Den Haag? Of Amsterdam? Ons land komt in de lijstjes 'Mooie fontein' niet voor. Tik 'fontein' en 'Nederland' in en Google leidt je naar de categorie 'Gebruikte fontein en waterpartijen' op Marktplaats. Je zou wat verwachten in de hofstad. Inderdaad staat op het Binnenhof wel een fonteinje naar ontwerp van Pierre Cuypers, maar of buitenlandse bezoekers daar nu van in vervoering raken, valt te betwijfelen.

GERING HOOGTEVERSCHIL

Nederland is geen fonteinland. Eén verklaring voor gebrek aan zeventiende- en achttiende-eeuwse fontein is dat ons land door het geringe hoogteverschil het natuurlijk stromende water mist dat de aanleg van waterwerken vergemakkelijkt. Er moesten altijd kunstgrepen worden toegepast worden om het water toch in beweging te krijgen. Een andere verklaring luidt dat er in Nederland zoveel meren, grachten en sloten zijn, dat er weinig behoefte bestond aan nog meer water. Maar ja, waarom werden er dan wel vijvers aangelegd? >

De afkeer van *grandeur*, of in ieder geval de overtuiging dat gewoon al gek genoeg is, spreekt ook uit de fontein en die er in Nederland wél zijn, zoals de veel voorkomende sproeiertjes in de vijvers

Cultuurhistoricus Herman Pleij noemt nog een andere reden: in de noordelijke Nederlanden ontbrak het aan een grootse hofcultuur. “In de late middeleeuwen en zestiende eeuw beschouwde men in de gezeten burgerkringen fontein en als Italiaanse en Franse frivoliteiten en aanstellerij”, zegt hij.

GEWOON

De afkeer van *grandeur*, of in ieder geval de overtuiging dat gewoon al gek genoeg is, spreekt ook uit de fontein en die er in Nederland wél zijn, zoals de veel voorkomende sproeiertjes in de vijvers. Deze dienen niet alleen ter verfraaiing, maar zorgen er ook voor dat het water in beweging blijft, zodat de algengroei minder kans krijgt.

Populair zijn verder de zogenoemde ‘walk in-fontein en’ op straatniveau, die op veel marktpleinen worden aangelegd. Want gemeenten zien wel degelijk in dat een dergelijk waterwerk een plein kan verlevendigen. Vooral kinderen hebben er veel schik in om tussen de stralen door te lopen. Gaat het om ‘bedriegertjes’, die op onverwachte momenten uit onvermoede hoeken water spuiten – dan is de pret nog groter.

Rots Maatwerk in Brummen maakt al vijftien jaar waterwerken voor steden in Nederland en het buitenland. Volgens directeur Hugo Rots vragen Nederlandse gemeenten nauwelijks nog om klassieke fontein en bestaande uit een bak met een fontein en eventueel beelden. “Er is steeds meer vraag naar ‘vlak’; de ‘walk in-fontein en’. Grote voordeel van de vlakke waterwerken is dat als je ze uit zet, het plein weer is te gebruiken voor een markt of een evenement. Een klassieke fontein in een bak staat dan altijd in de weg.”

HET LOO

Is het beeld echt zo wart-wit? Je moet goed zoeken, maar dan zijn ook in Nederland wel enkele spectaculaire fontein en te vinden. Neem Paleis Het Loo in Apeldoorn. De tuinen die aan het eind van de zeventiende eeuw zijn aangelegd halen het niet bij die van het voorbeeld Versailles. Maar de fontein en overtreffen wél die uit de Franse paleistuin, onder meer omdat slim gebruik is gemaakt van de Veluwe waterbronnen.

Het Waterorgel is een attractie in de Efteling, die bestaat uit fontein en die water spuiten op de maat van de muziek en belicht worden door lampen met verschillende kleuren. De

fontein haalt de grootste hoogte van heel Nederland. Breda, Deventer, Gorinchem, Zutphen en Rotterdam hebben hun Wilhelmina-fontein; eind-negentiende-eeuwse gietijzeren kunstwerken die behoorlijke indruk maken. Op het Stationsplein van Den Bosch staat de fontein ‘De draak’. Rotterdam heeft de Hofpleinfontein.

Tegelijk lijkt de laatste jaren ook sprake van een kentering. De belangstelling voor fontein en groeit ook in dit vlakke land. In Friesland is het project *Eleven Fountains* gestart. In 2018 is Leeuwarden culturele hoofdstad van Nederland. In dat kader komen er in alle elf Friese steden bijzondere fontein en, ontworpen door internationaal vermaarde kunstenaars. Twee daarvan beloven zeer spectaculair te worden. De IJsfontein in Dokkum en de ‘mistfontein’ van de Spaanse kunstenaar Jaume Plensa in Leeuwarden. De fontein, die begin 2018 gereed komt, bestaat uit twee sculpturen van twee enorme Friese kinderhoofden die elkaar aankijken en lijken op te doemen uit de mist.

Maar ook voor de andere tien steden zijn bijzondere ontwerpen gemaakt door kunstenaars uit onder andere de Verenigde Staten, Japen, Duitsland en Argentinië.

INHAALSLAG

Eleven Fountains is volgens kunsthistorica Else Siemerink een hoogtepunt in de Nederlandse inhaalslag op fontein gebied. De Deense beeldhouwer Jeppe Hein maakte voor het Rijksmuseum een fontein, gebaseerd op de bedriegertjes uit de zeventiende-eeuwse baroktuinen. Op het Rokin in Amsterdam verrijst dit jaar een bijzondere fontein van kunstenaar Mark Manders. Leeuwarden heeft al een *Bad Bubble*, een soort jacuzzi midden op een verkeersplein naar een ontwerp van Hans van Houwelingen.

“Nederland heeft geen traditie op fonteinengebied. Omdat het technisch lastig was, omdat er al genoeg water is of omdat het niet bij de zuinige cultuur past.” Maar er moest volgens Siemerink toch ooit een omslag komen. “Een fontein is toch een ultieme domesticering van water, iets waar we vanouds heel goed in zijn.”

Waar de nieuwe belangstelling ineens vandaan komt weet Siemerink niet zeker. Het kan te maken hebben met de ontwikkeling in de kunst waarbij er steeds meer aandacht is voor interactie en spektakel; het kunstwerk als beleving. “Misschien maken juist de interactiemogelijkheden >

TREVI-FONTEIN
PIAZZA DI TREVI, ROME
NICOLA SALVI, 1762

Met een hoogte van 26 meter en een breedte van 22 meter is de Trevi-fontein de grootste van Rome en een enorme trekpleister. De barokke fontein is gebouwd in opdracht van Paus Clemens XII. Ze is getekend door Gianlorenzo Bernini en ruim vijftig jaar later gebouwd door de architect Nicola Salvi.

VENUSFONTEIN
PALEIS HET LOO, APeldoORN
JAN VAN CALL, CIRCA 1695

De tuinen van Paleis Het Loo zijn kleiner dan die van het grote voorbeeld Versailles. Maar de fontein, die dankzij hooggelegen grondwater steeds vers water spoten, overtreffen de Franse! De Venus-fontein is van een on-Nederlandse wellustigheid.

HOFPLEINFONTEIN
HOFPLEIN, ROTTERDAM
J.R.A. KOOPS, 1955

De Hofpleinfontein op het centrale verkeersplein Hofplein in Rotterdam dateert van 1955 en is een ontwerp van architect J.R.A. Koops. Op de hoeken van de fontein staan acht beeldhouwwerken - Waterdieren - van de beeldhouwer Cor van Kralingen. De spuiters van het fonteinbekken zijn gestileerde waterlelies.

Foto: Paleis Het Loo

Mistfontein 'Love'
Stationsplein,
Leeuwarden
(impressie)
Jaume Plensa,
2018

ELEVEN FOUNTAINS

“Nederlanders zijn vanouds zo gewend met water te leven dat een fontein nauwelijks tot de verbeelding spreekt”, zegt kunstcritica Anna Tilroe. “In Brazilië staat voor ieder overheidsgebouw een fontein.

Het is ook een statussymbool. Bij ons is het toch vaak: waar is is dat nou voor nodig?”

Vier jaar geleden is Tilroe gevraagd een kunstproject op te zetten in het kader van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018. Ze is door Friesland gaan reizen en het viel haar op dat de provincie beschikt over prachtige cultuurschatten en een sterk gemeenschapsgevoel. “Maar met een instituut als Wetsus is Friesland ook koploper op het gebied van water-research.”

Die vaststellingen brachten haar op het idee om elf topkunstenaars uit verschillende landen te vragen voor elk van de elf historische Friese steden een fontein te ontwerpen. “Een fontein bindt en trekt kinderen en verliefde paartjes, zoals vroeger de oude lindeboom op het dorpsplein. Op het Haarlemmerplein in Amsterdam zijn sinds een paar jaar een paar bedriegertjes. Heel simpel. Maar sindsdien is het plein wel enorm verlevendigd, met spelende kinderen en performances van kunstenaars. Maar impliciet is het project ook promotie van de watertechniek. Want bijvoorbeeld de mistfontein in Leeuwarden en de IJfontein in Dokkum zijn innovatieve en technisch complexe projecten waarbij ook Wetsus en de TU Delft bij betrokken zijn.”

De fontein moeten passen bij de historie en het karakter van de elf zeer uiteenlopende steden. De bewoners worden via ‘fonteincommissies’ direct bij het proces betrokken. De ontwerpen stralen ambitie en allure uit, maar er is nergens discussie over de kunstwerken zelf. Alleen over de locatie wordt in sommige steden nog gediscussieerd, aldus Tilroe.

“Het is mooi dat we elf absolute topkunstenaars bereid hebben gevonden om een fontein te ontwerpen en Friesland zo op de kaart te zetten. De kunstenaars hebben zo’n faam en de projecten zijn zo bijzonder dat ik verwacht dat Eleven Fountains cultuurtoeristen gaat aantrekken uit de hele wereld.”

<http://www.2018.nl/nl/project/eleven-fountains>

fontein zo interessant voor kunstenaars en opdrachtgevers. Zo betreft Plensa in zijn spectaculaire fontein in Chicago kinderen en volwassenen heel direct door video-beelden van inwoners te projecteren op twee glazen torens naast een ondiepe vijver. Het water leidt tot een nauwe relatie met de kijker en haalt een beetje het kind in mensen naar boven.”

Ook Rots constateert steeds meer belangstelling voor interactiviteit. Zo heeft zijn bedrijf op het dek van de parkeerkelder van het Museumpark in Rotterdam een fontein gerealiseerd met 180 spuiters die 2,60 meter hoog spuiten

en led-spots in allerlei kleuren. Camera’s rond het plein ‘tellen’ de hoeveelheid mensen. Rots: “Hoe meer mensen er op het plein zijn, hoe dynamischer de fontein zal spuiten. Water is een prachtig sier- en speelelement. Zeker voor kinderen functioneert het als een magneet en daarmee is het van grote waarde voor de openbare ruimte.” |

Op de website De Correspondent houdt erfgoed-specialist Else Siemeink een pleidooi voor een Nationale Fonteindag.